

DIARI DE IBIZA

Sepulcre Ca na Costa.

La prehistòria de Formentera surt a la llum

Dues excavacions arqueològiques recuperen els orígens del poblament humà de l'illa, al segon mil·lenni abans de Crist.

Reportatge de Joan Lluís Ferrer

Fa gairebé 4.000 anys, a la petita illa de Formentera ja hi havia una comunitat humana prou organitzada per construir no només els seus habitatges, sinó també un espectacular monument funerari que encara avui es conserva: el sepulcre de Ca na Costa, una estructura circular que els pagesos coneixien amb el nom des

Relotge, i que és considerada la construcció megalítica més espectacular de les illes Balears. Fins ara, el sepulcre de Ca na Costa era la referència prehistòrica per excel·lència de l'illa de Formentera, però últimament n'han aparegut d'altres.

Un equip format per 17 investigadors dirigits per Pau Sureda (Universitat Pompeu Fabra), Edgard Camarós (Institut

Català de Paleoecologia Humana), juntament amb Ana María Cueto y Luis Teira (Universitat de Cantàbria), ha conclòs un treball d'excavació que s'ha prolongat durant cinc anys i que ha permès reconstruir com era la vida a Formentera fa uns 3.800 anys. La feina s'ha vist complementada per la que ha fet un altre equip diferent, format per dos arqueòlegs locals, que simultàniament ha excavat una cova de l'illa.

El resultat de totes aquestes feines és el descobriment (o confirmació, en alguns casos) que Formentera estava poblada per diversos centenars de persones molt abans que els fenicis arribessin a les illes Pitiüses l'any 654 abans de Crist. La prova d'això és que s'han trobat més de 40 poblats disseminats per diversos indrets de l'illa, on vivien comunitats humanes prehistòriques. Un d'aquests poblats és el que ha estat objecte d'una campanya intensa d'excavació a la part sud de Formentera, concretament al cap de Barbaria. Aquí, segons Edgard Camarós, hi devien viure entre 30 i 20 persones, sempre en un règim d'autèntica supervivència. No hi havia grans recursos a Formentera en aquella època (ni en cap altra, en realitat) i la vida era extremadament dura. "Aquesta gent passava fam i vivia pràcticament al límit de la supervivència", afirma Camarós.

Això s'ha pogut confirmar tant per les restes que s'han trobat al poblat del cap de Barbaria, on encara es conserven les bases de les edificacions, com en una cova situada en un penya-segat de la Mola, a l'altre extrem de l'illa. En l'esmentada cova s'han trobat les restes òssies d'una parella, enterrats l'un al costat de l'altra. Almenys en el cas de la dona s'ha pogut comprovar que manifestava símptomes de malnutrició. Aquesta dona va morir quan tenia entre 25 i 30 anys i visqué a l'Edat del Bronze, és a dir, fa uns 3.800 anys en aquest aïllat racó de la Mediterrània. Fou enterrada dins la cova, vestida, junt amb els seus collars i alguns objectes ceràmics. Ella i l'home que poc després es va descobrir al seu costat "serien els primers pobladors de Formentera" →

Poblat de cap de Barbaria i cova des Fum.

→ tera”, afirma Camarós, que no descarta que hi pugui haver més enterraments a la cova. A més a més, l’equip espera ara els resultats de les proves d’ADN que s’estan fent als ossos, per poder determinar d’on procedien aquestes persones.

Queda clar que el poblat del cap de Barbaria (i els altres 40 escampats per tota l’illa) representaven la vida i l’activitat quotidiana, caracteritzada, per tant, per una duresa extrema. “Conreaven la terra al voltant del poblat i menjaven el que produïen, però també tenien animals, amb els quals compartien aquest espai”, afirmen els arqueòlegs. La cova de la Mola, i el sepulcre de Ca na Costa, en canvi, representaven l’altra cara de la moneda: la mort. Sigui com sigui, el que han pogut acreditar els investigadors és que Formentera, fa 4.000 anys, no era, ni de bon tros, un lloc anònim i despoblat.

Però les coves no sols servien per enterrar-hi gent. També eren l’habitat d’algunes colònies d’aquells primers formenterers. Així ho corroboren els arqueòlegs eivissencs Ricard Marlasca i

Josep María López Garí, que han centrat durant alguns anys els seus estudis en el que ells consideren “la catedral” de les grutes prehistòriques formentereres: la cova des Fum, ubicada també als espectaculars penya-segats de la Mola, en els quals, per cert, s’inspirà Jules Verne per escriure la seua novel·la *Héctor Servadac*.

L'ILLA LA POBLAVEN JA CENTENARS DE PERSONES ABANS DELS FENICIS

Aquesta cova, de gran superfície però distribuïda de manera molt irregular, la va descobrir oficialment (els pagesos ja la coneixien abans) el britànic Frank Jackson als anys 60, quan va fotografiar i documentar el que hi va veure, especial-

ment una gran quantitat d’ossos humans de 3.000 anys arrere. “El més important és que dins aquesta cova hem trobat dos espais que feien la funció de santuari i estaven dedicats a rituals. També hi havia una necròpolis per enterrar-hi els morts, un lloc on es feia foc i un broll d’aigua”, explica Garí.

L’aigua, de fet, era un bé preuat a Formentera. Abans, com ara, a penes n’hi havia a l’illa, i la lluita per la supervivència dels seus pobladors començava cada matí intentant procurar-se aigua per beure. A les coves, sovint hi havia fonts naturals que convertien aquestes privilegiades grutes en residències *de luxe*. De fet, Garí i Marlasca no descarten que els habitants de la cova des Fum comerciessin amb aigua amb els pobladors de zones més àrides, com era el cas del cap de Barbaria.

Els arqueòlegs, tant d’aquest equip com de l’altre, estan convençuts que encara queden moltes sorpreses per descobrir en el passat més remot de l’illa de Formentera. ●

UNA ILLA REPOBLADA AL SEGLE XVIII

Malgrat l’antiguitat dels primers pobladors de Formentera, l’illa ha passat gran part de la seva història totalment despoblada. Amb l’arribada dels fenicis al segle VII abans de Crist a Eivissa, començà l’enlairament comercial i social

de la més gran de les Pitiüses, però no hi ha notícies sobre la presència de poblacions fenícies o púniques rellevants a Formentera entre els segles V i I aC. Sí que hi deixaren la seva empremta els romans, com mostren les restes del *castellum* de Can Blai, una estructura defensiva que, tanmateix, no va concloure mai la seva construcció. Durant el període musulmà s’hi ha acreditat també la presència de població estable.

Amb la conquesta catalana d’Eivissa al 1235, s’inicià el poblament de Formentera, però al segle XIV, a causa de la pesta negra, va quedar despoblada i només hi anava gent des d’Eivissa, de manera temporal, per extreure sal i fer altres feines. Durant tres-cents anys quedarà en aquest estat i no serà fins l’any 1700 quan el rei va concedir terrenys a una família eivissenca, la de Marc Ferrer, perquè proce-

dís a repoblar Formentera. Ferrer, junt amb habitants de la ciutat d’Eivissa i del municipi veí de Santa Eulària, va colonitzar l’illa i el 1738 aixecaren l’església de Sant Francesc Xavier, l’actual capital administrativa de Formentera. L’any 1800 ja hi havia 1.200 habitants, aproximadament. Avui, la població de Formentera supera les 11.000 persones en un territori d’uns 80 quilòmetres quadrats de superfície.